

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2024-47-302>

А. В. Хлопов, аспірант кафедри державного будівництва Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID ID : 0009-0004-9269-2477

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА ГРОМАДЯН НА УЧАСТЬ У МІСЦЕВОМУ САМОВРЯДУВАННІ В ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ УКРАЇНИ

***Анотація:** Висвітлено основні доктринальні підходи до визначення права громадян на участь у місцевому самоврядуванні в Україні. Акцентовано на відсутності в правовій доктрині України одностайної позиції щодо категорії осіб, здатних брати безпосередню участь у веденні місцевих справ. Розглянуто конституційні засади права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. Встановлено, що право громадян на участь у місцевому самоврядуванні має комплексний характер. Запропоновано авторське бачення права на участь у місцевому самоврядуванні через призму сукупності муніципальних «управлінських» прав громадян-членів територіальної громади та «комунікативних» прав осіб-членів територіальної громади, наділення якими не залежить від громадянства.*

***Ключові слова:** ведення місцевих справ, право громадян на участь у місцевому самоврядуванні, правова доктрина України, управлінські та комунікативні права, члени територіальної громади.*

Постановка проблеми. Однією із цілей сталого розвитку України на період до 2030 року проголошено забезпечення відкритості, безпеки, життєстійкості й екологічної стійкості міст та інших населених пунктів [17]. Безумовно, лише спроможна територіальна громада здатна досягнути цієї мети, адже відповідно до Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» жителі певного населеного пункту, як територіальний колектив, є суб'єктом конституційного права на місцеве самоврядування. Неможна не погодитися з думкою провідних українських науковців про те, що саме місцеве самоврядування є демократичним за своєю природою, ступінь розвитку якого безпосереднє залежить від рівня демократії у територіальній громаді [4, с. 47; 20, с.108].

Разом з тим, конституційно-правове регулювання інститутів локальної демократії в Україні потребує вдосконалення, зокрема, і шляхом усунення існуючих правових колізій і прогалин, викликаних, не в останню чергу, вадами юридичної техніки. Суперечливі і неточні формулювання конституційно-правових категорій, відсутність однакості і зрозумілою термінології, деяка, так би мовити, «невдалість» юридичних конструкцій зумовлюють практичні проблеми безпосереднього здійснення територіальною громадою права на місцеве самоврядування. Приміром, відсутність одноманітного закріплення права громадян на участь у місцевому самоврядуванні в Конституції України, Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших нормативно-правових актах органів державної влади та місцевого самоврядування призвела до обмежень реалізації даного права. Зважаючи на це, варто підтримати твердження, що інтенсивна наукова розробка існуючих та формування принципово нових юридичних конструкцій сприяє забезпеченню прав і свобод людини і громадянина [15, с.45].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Майже 30 років у вітчизняній правовій доктрині тематика визначення поняття права громадян на участь у місцевому самоврядуванні є предметом палких наукових дискусій. Так, цій проблематиці присвячені чисельні ґрунтовні праці таких вітчизняних науковців, як Н. М. Альошіної, Ю. Ю. Бальція, О. В. Батанова, П. М. Люб-

ченко, Л. О. Казакової, О. Ю. Лялюка, Н. В. Мішиної, С. Ю. Русанової, С. Г. Серьогіної, П. А. Трачука, Р. Т. Чернеги та ін. [2,3,4,6,11,13,14,18,19,21,22,23]. Разом з тим, за нашою думкою, в умовах проведення муніципальної реформи в Україні існує потреба в подальшому опрацюванні суті цього конституційно-правового феномена, що дозволить розвинути існуючі дефініції права громадян на участь у місцевому самоврядуванні і більш точно відобразити його правову природу в нових суспільних реаліях.

Виходячи з вищевикладеного, **метою статті є** висвітлення тлумачення поняття права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, наданого українськими правниками, узагальнення основних підходів до встановлення суб'єктів даного права в правовій доктрині України та здійснення спроби надати авторське бачення права громадян на участь у місцевому самоврядуванні.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 140 Конституції України та ст. ст. 2 і 6 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища здатні самостійно здійснювати місцеве самоврядування шляхом вирішення питань місцевого значення в межах Конституції і законів України. Одночасно ст. 3 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» закріплює право громадян на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до відповідних територіальних громад [7, 16]. Аналіз цих конституційних і законодавчих положень надав можливість, зокрема П. М. Любченко, зробити висновок про колективну суть конституційного права на місцеве самоврядування, в основі якого знаходиться індивідуальне право окремого члена громади на участь у місцевому самоврядуванні [11, с.124–125].

Екстраполюючи занальнотеоретичний підхід до визначення змісту права в суб'єктивному розумінні, можна виділити такі елементи змісту індивідуального права громадян на участь в місцевому самоврядуванні: 1) можливість діяти особисто одноосібно або разом з іншими членами територіальної громади з метою впливу на процес ведення місцевих справ; 2) можливість вимагати від органів і посадових осіб місцевого самоврядування

забезпечення залученості до розробки і ухвалення рішень з місцевих питань, а також до контролю за їх виконанням. При цьому питання місцевого значення виступають об'єктом у відносинах, що виникають під час реалізації права на участь у місцевому самоврядуванні; 3) можливість оскаржувати дії та бездіяльність органів і посадових осіб місцевого самоврядування; 4) можливість користуватися соціальними благами, які належать територіальній громаді.

Формулюючи поняття індивідуального права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, вітчизняні науковці однотайні у встановленні об'єкту відносин, що виникають під час реалізації особою права на участь у місцевому самоврядуванні, тоді як суб'єктивний елемент цих відносин викликає наукову полеміку. Узагальнення доктринальних думок з даної проблематики дозволило нам виокремити наступні варіанти встановлення категорії фізичних осіб, здатних виконувати функцію суб'єкта права на участь в місцевому самоврядуванні.

Перша група науковців, зокрема Л. О. Казакова, П. М. Любченко, П. А. Трачук, Р. Т. Чернега та ін., проводячи формально-догматичний аналіз статей 5, 38 і 140 Конституції України, вважають, що суб'єктом права на участь в місцевому самоврядуванні є тільки дієздатний громадянин України, який досяг 18 років і який є представником відповідної територіальної громади. Таке уявлення сформоване на підставі розгляду територіальної громади як джерела публічної влади на відповідній території [6, с.219; 12, с. 55; 21, с. 17]. Наприклад, виходячи із наведеного підходу, Р. Т. Чернега характеризує суб'єктивне право громадян на участь у місцевому самоврядуванні як природну здатність громадянина, який є представником відповідної територіальної громади, брати участь у вирішенні місцевих справ, впливати на формування та реалізацію муніципальної політики в межах та порядку, визначеному Конституцією та законами України [23,с. 5].

Інший варіант бачення суб'єкта, наділеного правомочностями брати участь у веденні місцевих справ, висувають такі вчені, як Н. М. Альошіна, Ю. Ю. Бальцій, А. В. Левенець, С. Ю. Русанова та ін. Їх позиція викликана розумінням

правосуб'єктності індивіда як такої, що пов'язана не з політико-правовим зв'язком з державою, а з належністю через членство в територіальній громаді до громадянського суспільства. Відповідно до цього підходу суб'єктивне право на участь у місцевому самоврядуванні являє собою реальну здатність будь-якого члена територіальної громади брати участь у вирішенні питань місцевого значення. Грунтуючись на ст. 26 Конституції України, науковці наголошують на рівноправності будь-якого члена територіальної громади та пропонують включити до чинного законодавства положення щодо чіткого встановлення муніципальної правосуб'єктності для різних категорій осіб [2, с. 9–10; 3, с. 67; 8, с. 189–190; 18, с.370].

Дослідники третьої групи, зважаючи на комплексний характер права на участь у місцевому самоврядуванні, підкреслюють складність точного встановлення кола суб'єктів даного права [9, с. 306–309]. Так, Н. В. Мішина до суб'єктів права брати участь у місцевому самоврядуванні відносить переважно громадян України одноособово чи у сукупності. Наприклад, аналізуючи правове регулювання проведення загальних зборів громадян за місцем проживання, науковиця застосовує метод правової аналогії і робить висновок про те, що право брати участь у загальних зборах мають ті члени територіальної громади, які мають право голосу на місцевих виборах. А оскільки виборче право — це політичне право громадянина, то і право брати участь у загальних зборах за місцем проживання також є політичним правом громадянина [14, с. 83].

Ми цілком згодні з цією доктринальною позицією. У такому випадку для того, щоб сформулювати визначення права громадян на участь у місцевому самоврядуванні у суб'єктивному значенні, доцільно розглядати його сутність через призму сукупності інших муніципальних прав, що надають можливості брати безпосередню участь у веденні місцевих справ. Аналіз досліджень з цієї тематики доводить те, що, більшість науковців не заперечують комплексний характер права громадян на участь у місцевому самоврядуванні.

Приміром, П. М. Любченко вважає, що право окремого громадянина на участь у місцевому самоврядуванні характери-

зується органічною єдністю індивідуальних муніципальних прав, які можуть бути реалізовані кожним окремо – це право на доступ до служби в органах місцевого самоврядування й індивідуальні звернення, та колективних муніципальних прав, реалізація яких передбачає спільну участь усіх або більшості членів територіальної громади – це право брати участь у місцевих референдумах, місцевих виборах, загальних зборах, громадських слуханнях, подавати колективні звернення та місцеві ініціативи [11, с. 124–125]. У свою чергу П. А. Трачук вказує, що право на участь включає право на участь в управлінні місцевими справами, право на участь у місцевих виборах, право брати участь у місцевому референдумі, право рівного доступу до служби в органах місцевого самоврядування. Щодо таких прав, як: звернення до органів місцевого самоврядування, свобода об'єднань, свобода слова та право на інформацію, право на місцеву ініціативу, право мирних зборів, мітингів, походів, демонстрацій, то, за його думкою, це інтегративні права [22, с. 6].

У цілому підтримуючи вищенаведені тези, водночас, думаємо, що доволі спірною є точку зору П. А. Трачука про те, що свобода об'єднань, свобода слова та право на інформацію, право мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій входять до складу права на участь у місцевому самоврядуванні. У даному випадку варто підтримати твердження І. Абрам'юка про те, що мітинги і демонстрації є механізмами громадського впливу, а не механізмами демократії участі [1]. Щодо свободи об'єднань, свобода слова та права на інформацію, то, безумовно, ці конституційні права і свободи створюють першооснову для розвитку муніципальних прав, що забезпечують безпосередню залученість мешканців до ведення місцевих прав.

Ми вважаємо, що при розборі, так би мовити, «складових елементів права на участь у місцевому самоврядуванні» слід виходити із розуміння їх носіїв, запропонованого С. Г. Серьогіною. Так, вчена справедливо підкреслює, що за суб'єктами (носіями) муніципальні права особи, як складові (модуси) конституційних прав і свобод, поділяються на права людини і права громадянина, права члена відповідної територіальної громади і права осо-

би, котра не є членом відповідної територіальної громади [19, с. 11,15]. Тому, насамперед, необхідно розглянути відповідні положення Основного закону України, які є фундаментом «складових муніципальних прав», що входять до права на участь у місцевому самоврядуванні.

Загальновідомо, що інститут муніципальних прав особистості становить групу конституційно-правових норм, які визначають особливості реалізації та захисту прав людини і громадянина у сфері місцевого самоврядування [5, с. 35]. Зокрема, вивчення Конституції України надало можливості П. М. Любченко виділити конституційні норми, які гарантують права у сфері місцевого самоврядування. Це право громадян брати участь у місцевих референдумах, вільно обирати й бути обраними до органів місцевого самоврядування (ст. 38); право громадян на рівний доступ до служби в органах місцевого самоврядування (ст. 38); право особи на індивідуальні чи колективні звернення (петиції) до органів місцевого самоврядування (ст. 40) тощо [10, с. 160–161]. Крім того, ч. 6 ст. 140 Конституції України закріплює можливість жителів за дозволом місцевих рад ініціювати створення органів самоорганізації населення [7].

Підсумовуючи вищенаведену комплексну характеристику П. М. Любченка права громадян на участь у місцевому самоврядуванні та виокремлені ним конституційні норми в сфері місцевого самоврядування, можна зробити висновок про те, що складовими правами на участь є муніципальні права, переважно, в політичній сфері. Тому ми підтримуємо слушну точку зору С. Г. Серьогіної, що право громадян на здійснення місцевого самоврядування є елементом права на участь у веденні (вирішенні) публічних справ, передбаченого пунктом «а» ст. 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966 р. Вчена влучно зазначає, що право на участь у веденні публічних справ є «родовим» і включає в себе низку конституційних політичних прав другого рівня (видових прав), що реалізуються через форми прямої чи опосередкованої демократії, у т. ч. право на участь у референдумах, суб'єктивне виборче право, право на публічну службу тощо [19, с.15].

Разом з тим, як свідчить вищевказаний аналіз конституційних положень, не всі права у сфері місцевого самоврядування належать тільки громадянам України. Приміром, виключенням є право петицій (ст. 40 Конституції України) та право ініціювати створення органів самоорганізації населення (ч. 6 ст. 140 Конституції України). Крім того, як справедливо зауважує О. Ю. Лялюк, при проведенні громадських слухань, як і при здійсненні місцевих ініціатив, немає законодавчої вимоги щодо обов'язкової наявності громадянства України, а тому відповідними правами можуть користуватися й іноземці. Варто також підтримати твердження науковця про те, що, ймовірно, це пов'язано з відсутністю прямих юридичних наслідків результатів громадських слухань і місцевих ініціатив для органів і посадових осіб місцевого самоврядування [13, с. 20].

Отже, на підставі проведеного аналізу доктринальних підходів до визначення права на участь у місцевому самоврядуванні, ми пропонуємо розглядати дане право як комплексне і виокремлювати муніципальні права громадян України-членів територіальної громади і муніципальні права осіб-членів територіальної громади, які їм належать незалежно від громадянства. Відповідно, муніципальні права, що забезпечують членам територіальної громади безпосередню участь у процесі ведення місцевих справ, можна розділити на дві групи:

– перша група – це, так би мовити, «управлінські» права громадян України-членів територіальної громади. Це такі муніципальні права, які надають можливість здійснювати безпосередній і реальний вплив на процес розробки й ухвалення рішень щодо ведення місцевих справ, а також контролювати їх виконання. До даної групи прав входять: – колективні права громадян: право брати участь в місцевих виборах і референдумах, а також право проводити загальні збори громадян; – індивідуальні права громадян: право на доступ до служби в органах місцевого самоврядування. На сьогодні перераховані права належать виключно дієздатним і повнолітнім громадянам України.

– друга група прав – це, так би мовити, «комунікативні права», які забезпечують взаємодію членів територіальної гро-

мади, незалежно від громадянства, між собою, а також співпрацю і діалог з органами і посадовими особами місцевого самоврядування. Комунікативні права покликані поліпшити якість надання муніципальною владою сервісних послуг і покращити рівень життя місцевого населення. Водночас, на відміну від управлінських прав, результати реалізації комунікативних прав не несуть прямих правових наслідків для органів і посадових осіб місцевого самоврядування. У даному випадку комунікативна ефективність форм безпосередньої участі громадян у місцевому самоврядуванні полягає в удосконаленні планування, впровадженні адекватних комунікативних стратегій і розвитку нових можливостей додаткового регулювання і корекції механізмів комунікативного процесу [24, с. 126]. До цієї групи муніципальних прав входять: – колективні права: право проводити громадські слухання; право на місцеві ініціативи; право брати участь в роботі органів самоорганізації населення; право на колективні звернення; – індивідуальні права: право на індивідуальні звернення.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження поняття права громадян на участь у місцевому самоврядуванні, сформульоване в правовій доктрині України, варто зазначити наступне. Правова колізія щодо визначення суб'єкта права на участь у місцевому самоврядуванні призводить до відсутності єдиної доктринальної думки про наділення різної категорії членів територіальної громади однаковим обсягом правомочностей щодо ведення місцевих справ і викликає обмеження даного права у процесі його реалізації. Фундаментом суб'єктивного права на участь у місцевому самоврядуванні є конституційні норми у політичній сфері, що гарантують кожному члену територіальної громади безпосередню залученість у процес вирішення питань місцевого значення. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні має комплексний характер, адже включає управлінські муніципальні права громадян України-членів територіальної громади і комунікативні муніципальні права, які належать всім особам-членам територіальної громади, незалежно від їх громадянства. Вважаємо, що під час розробки проєктів законів, які регламентують різноманітні аспекти безпо-

середнього здійснення територіальною громадою місцевого самоврядування в Україні, для всіх категорій членів територіальної громади доцільно чітко визначити можливості їх впливу на процес розробки та ухвалення рішень щодо питань місцевого значення.

Список використаних джерел :

1. Абрам'юк І. Демократія участі: механізми громадської участі на місцевому, регіональному та національному рівнях. *Всеукраїнська мережа фахівців та практиків з регіонального і місцевого розвитку* Київ. 2014. URL: http://regionet.org.ua/files/07_PartDemocrasy_Abramyuk_Materials_v.122.07.14.pdf
2. Альошина Н. М. Територіальна громада як суб'єкт права: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.01. Національний юридичний університет ім. Я. Мудрого. Харків, 2014. 23 с.
3. Бальцій Ю. Ю. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні: поняття та зміст. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Право*. 2011. Вип. 1. С. 65–70.
4. Батанов О. В. Муніципальне право України: Підручник. Відповідальний редактор М. О. Баймуратов. Харків: «Одісей», 2008. 528 с.
5. Батанов О. В. Конституційно – правовий статус територіальної громади в Україні *Вісник запорізького державного університету. Юридичні науки*. 2004. № 2. С. 42–49.
6. Казакова Л. О. Суб'єкти права на місцеве самоврядування, їх права та природа. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. № 1. Том 2. С. 219. С. 216–221.
7. Конституція України: Конституція, Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР *Верховна Рада України*. офіційн. сайт. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>.
8. Левенець А. В. Муніципально-правовий статус іноземців в Україні: дис.... канд.юрид. наук: 12.00.02. ХНУ ім. Каразіна. Харків, 2017. 216 с.
9. Луцков В. О. Проблема визначення членів територіальних громад у контексті форм безпосередньої участі територіальних громад у здійсненні місцевого самоврядування в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)*: у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 1. С. 306–309.

10. Любченко П. М. Муніципальне право України: навч. посіб. Харків: Видавництво «ФІНН», 2012. 496 с.
11. Любченко П. М. Проблеми реалізації права громадян на участь у місцевому самоврядуванні. *Вісник Академії правових наук України*. 2009 р. № 1(56). С. 124–133.
12. Любченко П. М. Територіальна громада: проблеми регулювання правового статусу. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2002. Вип. 2. С. 50–60.
13. Лялюк О. Ю., Дерев'янка С. С., Мустафаєва С. М. Забезпечення національної безпеки у процесі здійснення форм безпосередньої демократії на місцевому рівні. *Теорія і практика правознавства*. 2023. Вип. 1(23). С. 6–31. DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2023.23.275766>.
14. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: типологія і класифікація. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2020. Т. 26. С. 81–89. DOI: <https://doi.org/10.32837/npnuola.v26i0.664>
15. Пильгун Н. В., Смітюх А. С. Перспективи вдосконалення юридичної техніки в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 1. С. 42–46.
16. Про місцеве самоврядування в Україні Верховна Рада України; Закон від 21.05.1997 № 280/97-ВР *Верховна Рада України*: офіц.. сайт URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-#Text>
17. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019, № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
18. Русанова С. Ю. Муніципальні права членів територіальної громади: поняття та класифікація. *Форум права*. 2009. № 2. С. 369–374.
19. Сergyoga S. G. Муніципальні права особи: місцеве самоврядування в аспекті прав людини. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 36. С. 3–20.
20. Сergyoga S. G. Удосконалення місцевого самоврядування в Україні в умовах демократизації та консолідації суспільства. *Право України*. 2014. № 4. С. 107–115.
21. Трачук П. А. Участь громадян України в місцевому самоврядуванні: автореф. дис...канд..юрід.наук: 12.00.02. Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2003. 17 с.
22. Трачук П. А. Участь громадян України у місцевому самоврядуванні: монографія. Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2003. 216 с.
23. Чернега Р. Т. Право громадян на участь у місцевому самоврядуванні України: стан та шляхи вдосконалення: автореф. дис...канд. юрид.

- наук: 12.00.02. Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2007. 20 с.
24. Штурхецький С. В. Комунікативний потенціал місцевого самоврядування в Україні. Рівне: ТВ «Овід», 2011. 148 с.

REFERENCES :

1. Abramiuk I. (2014). *Demokratiia uchasti: mekhanizmy hromadskoi uchasti na mistsevomu, rehionalnomu ta natsionalnomu rivniakh. Vseukrainska merezha fakhivtsiv ta praktykiv z rehionalnoho i mistsevoho rozvytku*. Kyiv. URL: http://regionet.org.ua/files/07_PartDemocracy_Abramiuk_Materials_v.122.07.14.pdf
2. Aloshyna N. M. (2014). *Terytorialna hromada yak subiekt prava: Candidate's thesis: 12.00.01. Natsionalnyi yurydychnyi universytet im. Ya. Mudroho*. Kharkiv.
3. Baltsii Yu. Yu. (2011). *Pravo hromadian na uchast u mistsevomu samovriaduvanni: poniattia ta zmist. Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*. Seriiia : Pravo. Issue. 1.
4. Batanov O. V. (2008). *Munitsypalne pravo Ukrainy: Pidruchnyk*. M. O. Baimurатов. (Ed.). Xarkiv: «Odissei».
5. Batanov O. V. (2004). *Konstytutsiino – pravovy status terytorialnoi hromady v Ukraini Visnyk zaporizkoho derzhavnoho universytetu. Yurydychni nauky. № 2*.
6. Kazakova L. O. (2018). *Subiekty prava na mistseve samovriaduvannia, yikh pravova pryroda. Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk. № 1. Voll 2*.
7. *Konstytutsiia Ukrainy: Konstytutsiia, Zakon vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Verkhovna Rada Ukrainy. ofitsiin. sait*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/page3>.
8. Levenets A. V. (2017). *Munitsypalno-pravovy status inozemtsiv v Ukraini: Candidate's thesis : 12.00.02. KhNU im. Karazina*. Kharkiv.
9. Lutskov V. O. (2021). *Problema vyznachennia chleniv terytorialnykh hromad u zdiisnenni mistsevoho samovriaduvannia v Ukraini. Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-richchiaproholoshennia nezalezhnosti Ukrainy ta 25-richchia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy): u 2 volls. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt.konf. (m. Odesa, 21.05.2021 r.). S. V. Kivalov (Ed.). Odesa: Vydavnychiy dim «Helvetyka», voll. 1*
10. Liubchenko P. M. (2012). *Munitsypalne pravo Ukrainy: navch. posib. Kharkiv: Vydavnytstvo «FINN»*.

11. Liubchenko P. M. (2009). Problemy realizatsii prava hromadian na uchast u mistsevomu samovriaduvanni. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 1(56).
12. Liubchenko P. M. (2002). Terytorialna hromada: problemy rehuliuвання правового statusu. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya*. Issue. 2.
13. Lialiuk O. Yu., Derevianko S. S., Mustafaieva S. M. (2023). Zabezpechennia natsionalnoi bezpeky u protsesi zdiisnennia form bezposerednoi demokratii na mistsevomu rivni. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. Issue. 1(23). DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2023.23.275766>.
14. Mishyna N. V. (2020). Orhany samoorhanizatsii naseleennia: typolohiia i klasyfikatsiia. *Naukovi pratsi NU OIuA*. Voll. 26. DOI: <https://doi.org/10.32837/npuoua.v26i0.664>
15. Pylhun N. V., Smitiukh A. S. (2014). Perspektyvy vdoskonalennia yurydychnoi tekhniki v Ukraini. *Yurydychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo*. № 1.
16. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini Verkhovna Rada Ukrainy; Zakon vid 21.05.1997 № 280/97-VR. *Verkhovna Rada Ukrainy: ofits.. sait*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-#Text>
17. Pro Tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezidenta Ukrainy vid 30.09.2019, № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
18. Rusanova S. Yu. (2009). Munitsypalni prava chleniv terytorialnoi hromady: poniattia ta klasyfikatsiia. *Forum prava*. № 2.
19. Serohina S. H. (2018). Munitsypalni prava osoby: mistseve samovriaduvannya v aspekti prav liudyny. *Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannya*. Issue. 36.
20. Serohina S. H. (2014). Udokonalennia mistsevoho samovriaduvannya v Ukraini v umovakh demokratyzatsii ta konsolidatsii suspilstva. *Pravo Ukrainy*. № 4.
21. Trachuk P. A. (2003). Uchast hromadian Ukrainy v mistsevomu samovriaduvanni: Candidate's thesis: 12.00.02. Instytut zakonodavstva Verkhovnoi Rady Ukrainy. Kyiv.
22. Trachuk P. A. (2003). Uchast hromadian Ukrainy u mistsevomu samovriaduvanni: monohrafiia. Uzhhorod: Hosprozrakhunkovyi redaktsiino-vydavnychiy viddil upravlinnia u spravakh presy ta informatsii.
23. Cherneha R. T. (2007). Pravo hromadian na uchast u mistsevomu samovriaduvanni Ukrainy: stan ta shliakhy vdoskonalennia: Candidate's thesis : 12.00.02. Natsionalnyi pedahohichniy un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv.
24. Shturkhettskyi S. V. (2011). Komunikatyvnyi potentsial mistsevoho samovriaduvannya v Ukraini. Rivne: TV «Ovid».

A. V. Khlopov

To the Question of Defining the Concept of Citizens' Right to Participate in Local Self-Government in the Legal Doctrine of Ukraine

Summary. *One of the goals of the sustainable development of Ukraine for the period until 2030 is to ensure the openness, safety, viability and ecological stability of cities and other settlements. Only a capable territorial community, in which the institutions of local democracy are developed, is able to achieve this goal. At the same time, the constitutional and legal regulation of the institutions of local democracy in Ukraine needs improvement, in particular, through the elimination of existing legal conflicts and gaps caused, not least, by defects in the legal technique. The lack of uniform enshrining of the right of citizens to participate in local self-government in the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine» and other regulatory legal acts of state authorities and local self-government bodies has led to restrictions on the exercise of this right.*

The purpose of the article is to highlight the interpretation of the concept of the right of citizens to participate in local self-government provided by Ukrainian lawyers, to summarize the main approaches to establishing the subjects of this right in the legal doctrine of Ukraine and to make an attempt to provide an author's vision of the right of citizens to participate in local self-government.

Based on the analysis of doctrinal approaches to determining the right to participate in local self-government, we propose to consider this as a complex right and to separate municipal rights of Ukrainian citizens who are members of a territorial community and municipal rights of members of a territorial community that belong to them regardless of citizenship. Accordingly, municipal rights, which provide members of the territorial community with direct participation in the process of conducting local affairs, can be divided into two groups:

– the first group is, so to speak, «management» rights of citizens of Ukraine who are members of the territorial community. These are such municipal rights that provide an opportunity to exert a direct and real influence on the process of development and decision-making regarding the management of local affairs, as well as to control their implementation. This group of rights includes: – collective rights of citizens: the right to participate in local elections and referenda, the right to hold general meetings of citizens; – individual rights of citizens: the right to access services in local self-government bodies. Today, listed rights belong exclusively to able-bodied and adult citizens of Ukraine.

– the second group of rights are, so to speak, «communicative rights», which ensure the interaction of members of the territorial community, regardless of citizenship, with each other, as well as cooperation and dialogue with local self-government bodies and officials. Communicative rights are designed to improve the quality of the service provision by municipal authorities and to improve the standard of living of the local population. At the same time, unlike «management» rights, results of the implementation of communicative rights do not have direct legal consequences for local self-government bodies and officials. This group of municipal rights includes: – collective rights: the right to conduct public hearings; the right to local initiatives; the right to participate in the work of self-organization bodies of the population; the right to collective appeals; – individual rights: the right to individual appeals.

Key words: conducting local affairs, legal doctrine of Ukraine, management and communication rights, members of the territorial community, right of citizens to participate in local self-government,